

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA

Provozně ekonomická fakulta

Obor VSRR-Jičín

**PAMÁTNÉ STROMY JAKO SOUČÁST TRVALE
UDRŽITELNÉHO ROZVOJE**

**MEMORABLE TREES AS A PART OF SUSTAINABLE
DEVELOPMENT**

Autor práce: Věra Malánová
Vedoucí práce: Mgr. Jan Brabec

2008

PAMÁTNÉ STROMY JAKO SOUČÁST TRVALE UDRŽITELNÉHO ROZVOJE

MEMORABLE TREES AS A PART OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Souhrn

V první části se tato bakalářská práce zabývá samostatným pojmem trvale udržitelný rozvoj. Snaží se sledované slovní pojetí vysvětlit, specifikovat odlišné pohledy autorů, kteří se touto problematikou zabývají. V druhé části se tato práce zabývá památnými stromy Nymburka a ochrany těchto stromů pro příští generace.

Summary

The concept of sustainable development is the object of the first part of my bachelor work. It aims to explain the term and indicate different points of view of authors that deal with this issue. The object of the second part of this thesis are the memorable trees in Nymburk region; their protection for next generation.

Klíčová slova

Ekologie, filozofická ekologie, geodiverzita, krajina, kultura, památné stromy, paměť, rozvoj, trvale udržitelný rozvoj

Key words

Ecology, environmental policy, geo-diversity, landscape, culture, memorable trees, memory, development, sustainable development

Obsah:

1. Úvod.....	3
2. Cíl práce a metodika.....	4
3. Trvale udržitelný rozvoj.....	5
3.1. Definice.....	5
3.2. Historie a TUR v mezinárodních organizacích.....	7
3.3. Rozvoj.....	9
3.4. Ekologické přístupy.....	10
4. Zachování trvale udržitelného rozvoje.....	13
4.1. Charakteristika krajiny.....	13
4.2. Ochrana životního prostředí jako podmínka TUR.....	14
5. Památné stromy Nymburska.....	16
5.1. Strom.....	16
5.2. Kult stromů v historii.....	18
5.3. Ochrana stromů v minulosti.....	19
5.4. Vymezení kategorie „Památný strom“.....	22
5.5. Význam památných stromů v krajině.....	24
5.6. Právní ochrana památných stromů v současnosti.....	25
5.7. Nymbursko a jeho památné stromy.....	29
6. Závěr.....	33
7. Seznam literatury.....	35
8. Přílohy.....	36

1. Úvod

Problematika trvale udržitelného rozvoje je velmi široká. Tímto tématem se zabývá velký počet autorů, a proto je obtížné poskytnout komplexní přehled o celé problematice. Budu se snažit popsat samotný název práce, to znamená, co těmito slovy chceme říci a co vše si lze pod nimi představit. Jsem si vědoma, že veškeré názory na sledované období nepokryji, spíše zde budu specifikovat nejrozšířenější názory.

Celou bakalářskou prací prostupuje pět základních klíčových slov: ekologie, rozvoj, krajina, trvale udržitelný rozvoj a strom. Pokusím se tyto pojmy charakterizovat z co nejvíce pohledů, zároveň některé srovnat s minulostí, současností a budoucností. Také bych se ráda zamyslela, co je vlastně třeba, čeho můžeme dosáhnout a co všechno můžeme sami udělat pro uchování životního prostředí pro budoucí generace. Následující řádky se tedy ponesou v duchu zamyšlení, tedy v duchu filozofickém, kde nic není samozřejmé.

2. Cíl práce a metodika

Tato bakalářská práce je rozdělena na dvě části. V první části jsem se zaměřila na trvale udržitelný rozvoj. Snažila jsem se zde zahrnout co nejvíce dostupných definic, na jejichž základě jsem se pokusila charakterizovat rozvoj. Podstatnou úlohou v problematice rozvoje je ten ekonomický. Součástí udržitelnosti je také ekologie a krajina, která s tímto tématem souvisí.

Ve druhé části práce jsem se zaměřila na památné stromy, které jsou součástí naší minulosti, přítomnosti a budoucnosti.

Cílem mé práce je poskytnout několik pohledů na téma trvale udržitelného rozvoje, co nejvýstižněji ho charakterizovat. Ráda bych také představila stromy, jejich historii a zachování pro příští generace.

Tato bakalářská práce vycházela z doporučené literatury, ze které jsem čerpala. Na základě toho jsem se danou problematikou rozhodla zabývat z filozofického hlediska. Častým zástupcem filozofie v této práci je Erazim Kohák, který se zabývá rozvojem v souvislosti s ekologií. Druhým autorem je Václav Cílek, který se zaměřuje na krajinu. Třetím autorem je Marie Hrušková, která se zabývá památnými stromy. Charakterizuje pojem „stromy“. Popisuje jejich minulost, současnost a budoucnost.

Snažila jsem se hlouběji proniknout do problematiky trvale udržitelného rozvoje a to mi umožnilo následná srovnání. Zaměřila jsem se na srovnání Koháka a Cílka. Po filozofické stránce jsou jejich představy odlišné. Nejprve se tedy podíváme na samostatný výraz – trvale udržitelný rozvoj. Co to je ten trvale udržitelný rozvoj?

3. Trvale udržitelný rozvoj

Na začátku bych ráda objasnila problematiku trvale udržitelného rozvoje. Trvale udržitelný rozvoj uvádí v soulad hospodářský a společenský pokrok s plnohodnotným zachováním životního prostředí. Mezi jeho hlavní cíle patří zachovat životní prostředí dalším generacím v co nejméně pozměněné podobě.

Trvalou udržitelnost můžeme rozlišit na slabou a silnou. Slabá udržitelnost znamená, že nedojde ke snížení celkové ekonomické hodnoty zdrojů i produktů z nich získaných. Neobnovitelné neboli vyčerpateľné zdroje by měly být čerpány maximálně rychlostí, kterou budou budovány jejich náhrady, na něž bude možno plynule přejít. Silná udržitelnost je považována za obtížně realizovatelnou. Vyžaduje nesnižující se hodnotu zdrojů a umožňuje čerpat jen obnovitelné zdroje, které by měly být čerpány maximálně rychlostí, kterou se stačí obnovovat.

3.1. Definice

Trvale udržitelným rozvojem (TUR) se zabývají autoři už několik let a existuje několik jeho definic.

Nejznámější definice cílů trvale udržitelného rozvoje pochází přímo ze WCED (Světová komise pro životní prostředí a rozvoj). Tuto definici přinesla Zpráva světové komise pro životní prostředí „Naše společná budoucnost“ v roce 1987, kde je uvedený pojem chápán jako: „Trvale udržitelný rozvoj je takový způsob rozvoje, který uspokojuje potřeby přítomnosti, aniž by oslaboval možnosti budoucích generací naplňovat jejich vlastní potřeby“. Zpráva dále upřesňuje, že termínem „potřeby“ se rozumí zejména potřeby lidské společnosti, potřeby světové chudiny, které by měly mít nejvyšší prioritu a pojem omezených možností působit na schopnost prostředí uspokojovat současné i budoucí potřeby, zejména možností daných stavem vědy, techniky a sociální organizace.

Podobnou definici uvádí i náš zákon, přesněji zákon č. 17/1992 Sb. §6 o životním prostředí, doslova „Trvale udržitelný rozvoj společnosti je takový

rozvoj, který současným i budoucím generacím zachová možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů“. O udržitelném rozvoji mluvíme vždy, když si uvědomujeme spojitost mezi lidskými potřebami a přírodními zdroji. Připouštění této spojitosti vyvrací zastaralou představu o tom, že společenský a ekonomický rozvoj jsou cíle, které se vzájemně vylučují (Agenda 21, Natura 2000): „Udržitelný rozvoj je cestou pro hledání a nacházení řešení, ze kterého mají prospěch lidé, ekonomika i životní prostředí, navíc v dlouhodobém časovém horizontu“. Jinak řečeno je to takový rozvoj, který sleduje tři cíle současně:

- ekonomický rozvoj
- sociální rozvoj
- ochranu životního prostředí

Konečná definice trvale udržitelného rozvoje:

„Trvale udržitelný rozvoj je komplexní soubor strategií, které umožňují pomocí ekonomických nástrojů a technologií uspokojovat sociální potřeby lidí, materiální i duchovní, při plném respektování environmentálních limitů. Aby to bylo v globálním měřítku současného světa možné, je nutné nově redefinovat na lokální, regionální i globální úrovni jejich instituce a procesy.“ (citováno při výuce na vysokých a středních školách).

Souhrnem můžeme říci, že pojem trvale udržitelný rozvoj je pojem mladý. Je to pojem neboli výraz, jehož definice se stále upravuje, ale podstata je stále stejná.

3.2. Historie a TUR v mezinárodních organizacích

V roce 1968 byl založen tzv. Římský klub (Club di Roma), který sdružuje nezávislé ekonomy, průmyslníky a vědce z mnoha zemí a provádí výzkumy zaměřené na problémy vývoje světa jako celku, aby bylo možné vést rozhodující kroky ke stanovení limitů růstu. V roce 1972 Římský klub uveřejnil zprávu s výsledky počítačově simulovaného vývoje lidské populace a využívání přírodních zdrojů do roku 2100. Z této zprávy vyplývá, že během 21. století dojde až k brutálnímu pádu v důsledku znečištění, vyčerpání úrodné obdělávané půdy a nedostupnosti energetických zdrojů, především fosilních paliv. Tato zpráva vyšla knižně pod názvem Meze růstu. Kohák (Člověk, dobro a zlo, s. 156) se o této zprávě zmiňuje jak odpovědní činitelé sedmdesátých let, vědci Římského klubu, tak americký prezident Carter a generální sekretář Spojených národů U Thant tehdy varovali, že lidstvo stojí před poslední možností odvrátit se od katastrofické strategie růstu a hledat jiná řešení. Energetická krize téhož desetiletí dala popud ke konkrétním opatřením. Evropa a Amerika rozhodly jinak. Zvyšují svojí konzumní úroveň a místo řešení nabídli nová rozptýlení, např. videa a osobní počítače. Za čtvrt století od prvního varování prudce stoupl počet obyvatel, úroveň spotřeby i tempo znečištění.

Ve stejném roce (1972) se uskutečnila Stockholmská konference svolaná OSN na téma prostředí člověka. Hlavním problémem, kterým se zabývala bylo vzájemné působení ekonomického růstu na stav planety a došlo zde k načrtnutí problémů nerovného vývoje rozvojových zemí a vysoce rozvinutých zemí.

V roce 1983 byla Valným shromážděním ustanovena Světová komise pro životní prostředí a rozvoj (World Commission on Environment and Development – WCED), jejímž úkolem bylo čelit budoucnosti a chránit zájmy nastupující generace. Předsedkyní této komise byla zvolena tehdejší norská předsedkyně vlády Gro Harlem Brundtlandová.

V roce 1987 byla stanovena definice trvale udržitelného rozvoje v tzv. Brundtland report. Tato zpráva vyšla knižně jako „Naše společná budoucnost“.

Vidí možnost nové etapy ekonomického růstu, který bude založen na moudřejších zásadách, jež dokáží nejen udržovat, ale i rozmnožovat zdroje. Pro odstranění nesmírné chudoby, která se ve velké části rozvojového světa prohlubuje, je takovýto růst základní podmínkou. Je důležité rychle zavést takové hospodaření s přírodními zdroji, které zabezpečí jak trvale udržitelný pokrok, tak přežití lidstva a zároveň zajistí zdroje pro tuto generaci i pro generaci příští.

Ve stejném roce byl podepsán Montrealský protokol, který znamenal pro zúčastněné státy příslib omezení freonů.

V roce 1992 se konala Konference OSN o životním prostředí a rozvoji v Riu de Janeiro. Po několikátýdenním jednání konference přijala obsáhlý dokument „Agenda 21“, kde se vysvětluje, jakým způsobem dosáhnout udržitelnosti hospodářského rozvoje. Konference v Riu de Janeiro ovšem konstatovala, že vývojové trendy globálních ekologických parametrů jsou až dosud nepříznivé. V globálním měřítku roste znečištění ovzduší a vod včetně oceánů, roste množství odpadů, hromadí se nebezpečné chemikálie, kácí se bez náhrady původní lesy, zejména tropické, ubývá přírodních ekosystémů, rostlinných a živočišných druhů a jejich genetického bohatství.

V roce 1993 za zmínku stojí i Bílá kniha(o Evropském vládnutí), která se zabývá také problematikou udržitelného rozvoje.

V roce 1997 se konalo zvláštní zasedání Valného shromáždění OSN v New Yorku. Jeho smyslem bylo zhodnocení pokroku od Summitu Země. Výsledkem bylo zjištění, že situace se ve všech celosvětových měřítkách zhoršila a shromáždění nepřišlo s žádným řešením.

Ve stejném roce se v japonském Kjótu konala Konference členských států Rámcové úmluvy o změně klimatu. Průmyslové země se zde zavázaly snížit emise. Na ni navázala šestá konference stran Rámcové úmluvy o změně klimatu v Haagu, která představila problematiku klimatu ještě vážnější než byla doposud brána. Týkala se emisí skleníkových plynů a zhoršování stavu životního prostředí.

V roce 2002 se konal v Johannesburgu Summit o udržitelném rozvoji, který zhodnotil, jak se naplňují zásady a doporučení Agendy 21. Summit přijal Implementační plán, ve kterém zdůraznil podporu integrace tří složek udržitelného rozvoje - ekonomického, sociálního a ochrany životního prostředí. Zdůraznil zároveň zachování přírodních zdrojů a biodiverzity.

Závěrem bych se ráda zmínila nad problematikou Světové banky (WB). Tato banka dotuje čím dál více projektů především v rozvojových zemích a zemích s přechodnou ekonomikou. Světová banka by měla přihlížet k zásadám trvalé udržitelnosti při posuzování půjček na strukturální změny nebo jiných hospodářskopoliticky orientovaných půjček směřujících do zemědělství, rybníkářství a do energetiky i půjček určených na zvláštní projekty. Rozvojové země vyvíjely poslední dobou silný nátlak, aby při poskytování půjček se nepřihlíželo jen k finanční stabilizaci, ale i k dlouhodobějším cílům rozvoje – hospodářskému růstu, sociálnímu vzestupu a zlepšení životního prostředí.

3.3. Rozvoj

Rozvojem (anglicky development) můžeme mít na mysli nepřeborné množství představ. Je to označení procesu, který má za cíl zlepšit původní stav, či jeho přetvoření do lepší podoby. Rozvoj je nutně doprovázen lidskými aktivitami a úsilím. Od vývoje (anglicky evolution), který je synonymem pojmu rozvoj pouze v širokém smyslu. Vývoj je proces kvantitativních i kvalitativních přechodů, jejichž směr může být právě tak vzestupný, jako sestupný. Blízko k uvedeným pojmům má i termín modernizace, jíž myslíme soubor zásahů do stávajícího systému. Je to typ inovace vázaný na soudobá kritéria vyspělosti, dokonalosti, maximální účinnosti nebo optimality. Příkladem modernizace může být industrializace, urbanizace, globalizace. Ještě bych ráda objasnila pojem inovace, který chápeme jako novota, může to být i metoda nebo idea. Zdrojem uvedených definic mi byl Velký sociologický slovník.

Nejčastěji se setkáváme s rozvojem ekonomickým, občas považovaným za předpoklad rozvoje jako takového. Tato orientace na ekonomický rozvoj bývá doprovázena jistým dalším spolupůsobením některých faktorů, které mají úspěšnosti ekonomického rozvoje pomoci. Jedná se o respektování ekologických přístupů, o nichž bude řeč v následující kapitole.

3.4. Ekologické přístupy

Při zkoumání trvale udržitelného rozvoje se setkáváme často s pojmem ekologie, skládající se z řeckého oikos = dům, prostředí. Je dobré se tomuto pojmu chvíli věnovat. Samotná ekologie je běžně vztahována nebo dokonce ztotožňována s ochranou a péčí o životní prostředí nebo přírodu (Velký sociologický slovník, s. 239)). Ekologie jako věda byla vymezena v druhé polovině 19. století E. H. Haeckelem. Podle jednoduché definice E.P. Oduma je ekologie věda o životním prostředí, resp. biologie prostředí. Můžeme ji také vysvětlit jako „formování a fungování biologických systémů všech úrovní (od jednotlivých organismů až k biosféře) a jejich vzájemné ovlivňování ve vztahu k vlastnímu prostředí“(Hudečková, Úvod do regionalistiky, 2005, s. 7). Toto pojetí je založeno na působení ekologických faktorů, což jsou všechny živé i neživé prvky prostředí působící na organismy. Tyto faktory můžeme rozdělit na abiotické (fyzikálně chemické) jako jsou teplota, sluneční svit, vlhkost, na biotické (faktory vzájemného ovlivňování živých systémů, a na antropogenní - činnosti člověka přímo a nepřímo ovlivňující život organismů v prostředí. Ekologie využívá poznatků chemie, fyziky, matematiky, společenských věd, zvláště filozofie, ekonomie, psychologie a politologie.

Protože se moje bakalářská práce věnuje trvale udržitelnému rozvoji z filozofického hlediska, tak se podíváme na ekologii očima Erazima Koháka. V následující části vycházím z jeho knihy Člověk, dobro a zlo.

Hledání filozofických kořenů začalo asi před dvaceti lety. Kohák tvrdí, že na ekologických konferencích se lidé dovídají, že na pokraj ekologické katastrofy

jsme se dostali vinou René Descarta. On rozlišil prostorový svět a duši bez místa v prostoru, ke které náležejí všechny vlastnosti či vztahy smyslu a hodnoty. Dalším příkladem je Emmanuel Kant, který tvrdí, že člověk může se světem zacházet, jak je mu libo. V cestě podmaňování přírody nestojí žádné morální ohledy a podle toho to vypadá. A můžu uvést ještě jeden příklad. Lynn White mladší tvrdil, že příčinou západního kořistění není moderní filosofie, nýbrž už její hebrejsko-křesťanské prapočátky. V prvním mýtu o stvoření světa představuje Starý zákon člověka jako pána tvorstva a svět jako jeviště, na kterém se odehrává drama lidského pádu a spasení. Bible se zabývá jen a jen osudem člověka. Ostatní svět je zajímavý jen potud a tím, jak člověku slouží. Bůh vyzývá člověka, aby se množil a podmanil si zemi. A to je podle Lynna Whitea příčinou všeho bezohledného kořistnictví, které nás přivedlo na okraj ekologické zkázy. Přesto dnes v západní filozofické literatuře málokdy narazíme na prohlášení, že příčinou ekologické krize je Descartes nebo křesťanství.

Příčina ekologické krize je objektivní např. přelidnění. Kdyby na celém světě žilo jen 250 milionů lidí, tak by na plýtvání nezáleželo a příroda by je stačila nahradit. Problém je, že je nás mnoho. Podobně se můžeme domnívat, že příčinou ekologické krize je technika, nejen proto jak ji užíváme, nýbrž prostě tím, že je. Ekologická krize se projevuje příliš globálně. Dnes nás varují nejen milovníci přírody, ale také vědci, kteří nejlépe znají naši zem. Na konferenci v Rio de Janeiru to uznaly skoro všechny vlády světa. Tato krize se nedá prostě popřít. Jiná skupina názorů tvrdí, že ekologická krize je jen otázkou nedokonalé techniky. Tento výklad uvítal průmyslový svět s otevřenou náručí. Pokud jediným problémem je technika např. výbušný motor místo elektrického, pevná paliva místo solární energie, pak není nutné se omezovat. Tato krize naopak opravňuje další mohutný rozvoj techniky a výroby – ekologické. Nový průmysl, nové vládní zakázky, nové pracovní síly, kapitálové zisky a všechno ostatní na čem se zakládá konzumní civilizace. Pokud „pokrok“ znamená větší populaci a větší spotřebu pro každého, pak bychom měli být ochotni zaplatit určitou

ekologickou daň. Na Západě se na recyklaci vrhly akademicky vzdělaní mladí lidé z vyšších příjmových skupin. Recyklace je ta symbolická ekologická daň, která „pokrok“ legitimizuje. Vysokou techniku potřebujeme i pro záchranu přírody. Ekologické technologie – solární panely nebo recyklace nám pomáhají vytvořit zájem o ekologii. Technická ekologie, ale nestačí.

Soudobá filozofická ekologie už nehledá příčiny, ale snaží se pochopit náš smysluplný svět a vytvořit představu o místě člověka v něm, která by umožnila trvalé lidské pobývání ve světě.

Člověk se stal ničivým tvorem, protože nežije v souladu se svým světem. Ekologická krize je zároveň příčinou i následkem. Ve 20. století člověk vykazuje znaky exotického druhu. Nesmyslně se napadá, přemnožuje, přejídá a stává se druhem odcizeným. Nabízí se nám určitá řešení, jako je hlubinná, ochránářská a morální ekologie.

Hlubinná ekologie chápe přírodu jako přirozenost, a to především naši vlastní přirozenost. Oslovuje velmi skutečnou potřebu člověka, který je vyprahlý technikou. Zastánci této ekologie jsou ale ochotni hledat třeba i elektronicky v počítačem simulovaném zážitku zdánlivé skutečnosti v tzv. virtual reality.

Ochránářská ekologie přivádí člověka nazpět k rytmu živé přírody a k rytmu života. Je příjemné pro každého projít se polní cestou, vzhlednout ke hvězdám, cítit teplo kamen, naslouchat praskotu dříví a nebo sedět nad knížkou ve světle petrolejky. Člověk není středem všeho, je jenom jednou z bytostí velkého živého světa. Myšlenka návratu k přírodě je ale problematická. Existuje ještě jeden výklad ekologické krize a to je morální ekologie, ve které se člověk odcizuje přírodě, vymaňuje se řádu pudu a zvyku a volí život ve svobodě a odpovědnosti. Kohákův závěr je, že morální ekologie je podmínkou pro přežití země i člověka.

4. Zachování trvale udržitelného rozvoje

V této kapitole bych se ráda věnovala ochraně životního prostředí. Čerpala jsem z knihy Krajiny vnitřní a vnější (Cílek, 2002) a Památné stromy (Reš, 1998).

4.1. Charakteristika krajiny

Krajina je část zemského povrchu s typickou kombinací přírodních a kulturních prvků a charakteristických scenérií. Na našem kontinentu prošla dlouhodobým vývojem. V geologicky nedávné době ji významně pozměnila zejména lidská kultura. Především v západní a střední části evropského kontinentu dnes najdeme člověkem výrazně ovlivněnou krajinu, zdaleka se nepodobající původnímu přírodnímu prostředí.

Celoevropská strategie biologické a krajinné rozmanitosti přijatá 3. konferencí evropských ministrů životního prostředí v říjnu 1995 vytyčuje řadu směrů, kterým by státní i dobrovolná ochrana přírody měla věnovat podle svých možností zvýšenou pozornost. Mezi 11 vzájemně se prolínajících tématických okruhů zařadili autoři dokumentu i téma Ochrana krajiny. Zdůrazňuje se v něm nezbytnost získání široké péče o krajinu, nutnost meziresortního přístupu k této aktivitě, často doslova existenčně ovlivňující organismy i člověka.

Významnou složkou krajiny zůstávají dřeviny rostoucí mimo les, které se v návaznosti na geologické a geomorfologické utváření krajiny a její druhotnou strukturu formovanou člověkem podílejí ve značné míře na celkovém charakteru prostředí. Zvláště cennou složku krajinné zeleně bezpochyby představují památné stromy, jejich skupiny a stromořadí.

Krajina z ekologického hlediska je soustava abiotických a biotických útvarů (Velký sociologický slovník). Spisovatel Josef Holeček cituje: „Krajina vždy ovlivňuje duši člověka, národa takže charakteristiku jeho vlastností je nutné začít popisem krajiny, ve které žije. Člověk vytváří k obrazu svému určitý typ krajiny, ta ho zpětně ovlivňuje a dotváří. Pokud se staráme o krajinu, tak se věnujeme

dvěma činnostem – péči o stromy a také o svoji duši. Můžeme si položit otázku, jestli ovlivňuje naše krajina naši duši? Ano ovlivňuje. Evidentní rozdíl vidíme mezi Čechy a Moravany. Morava, to jsou úvaly, spojnice mezi Panonskou nížinou, dunajským okruhem a Polskem. Proto má vždy průchozí charakter. Lidé tam mají rádi nově příchozí, jsou otevření, srdečně vítají každého. Česká povaha je naproti tomu uzavřena do kotliny. Je tvrdší, smutnější, melancholičtější, hůře dává rozlet a pojem velikosti. Z toho pramení malichernost, česká malost. Naše hranice všude narážejí na sousedy. Tím pádem i sousedi uvnitř země na sebe narážejí, závidí si a jsou na sebe nepříjemní. Pro naše předky byl vztah duše a krajiny samozřejmostí. Až do 20. století stále ještě šedesát až osmdesát procent obyvatel žilo v přímém kontaktu s půdou. Když se dotýkáte půdy, ona se dotýká vás. Vy ji přetváříte a ona přetváří Vás.

4.2. Ochrana životního prostředí jako podmínka TUR

Geodiverzita a biodiverzita

Tento výraz u nás používal jako první v přírodovědných rozhovorech Vojen Ložek.

Měli bychom si nejdříve vysvětlit pojem „geodiverzita“. Geodiverzita je výskyt různých druhů hornin, zemin a půd, členitost zemského povrchu, reliéfu i o působení atmosférických činitelů. Je základnou podstatné části biodiverzity – rozmanitá živá příroda, velké bohatství rostlinných i živočišných druhů, ale i pestrost jejich stanovišť v určitém vymezeném prostoru. Biodiverzita vůči geodiverzitě vystupuje jako, nadstavbový jev. Cílek se domnívá, že geodiverzita se může či musí stát jedním ze základních pojmů ochrany přírody a krajiny. Na jedné je geodiverzita ničena, ale na druhé straně je rovněž vytvářena. Ochrana přírody je všude v Evropě stavěna před úkol nikoliv jenom ochránce mizející původní přírody, ale také aktivního manažera nového antropogenního prostředí, které je směřováno do určitého cílového stavu.

Velkým problémem je globalizace přírody. Je nutné, aby existovaly široké a stabilní oblasti s původní kulturou. Cílek používá slovo „kultura“ ve smyslu, který zahrnuje jak lesní ekosystém, tak třeba loutkové divadlo. Velký posun pozorujeme ve vnímání ještě nedávno opovrhovaných městských koutů.

Činnost člověka až do 19. století a někde až do 50. let 20. století krajinu jenom obohacovala než ničila. Důležitým mezníkem se staly napoleonské války, po kterých dochází k demografickému růstu a industriální revoluci, jejíž výdobytky mají další pozitivní dopady na růst evropské populace. Zejména zavádění průmyslových hnojiv přispělo k odstranění hrozby hladu. Vedlo k další specializaci výroby a uvolnilo pracovní síly pro průmyslovou výrobu. Zároveň jsou napoleonské války jedním z posledních mezníků, kdy se širší lidové masy ztotožňují s úmysly vládce a dobrovolně přijímají životní styl založený na skromnosti nebo dokonce na chudobě. Bez ohledu na prostředí se snažíme docílit co nejvyšší životní úrovně.

V posledních letech si stále více ochranářů, památkářů uvědomuje celkovou ztrátu krajiny. Cílem je upozornit na jev, který se označuje „homeostáze krajiny čili paměť krajiny“. Paměť je definována Slovníkem spisovné češtiny jako „způsobnost uchovávat vjemy a vybavovat je“. Paměť krajiny tedy úzce souvisí s jejím udržitelným životem. Samotné slovo „paměť“ je složeno z předpony „pa“ či „po“, což znamená opakování děje, něco, co se děje stále znovu, a slova „mnít“ tedy myslet (Etymologický slovník jazyka českého). Paměť je něco opakovaně myslitelného a tím schopného regenerace, co může zachránit před katastrofickým zvratem. Hlavními prvky paměťové struktury krajiny jsou reliéf, klima a mikroklima, substrát, využití a péče o krajinu.

Ne vždy chráníme krajinu, která nám přináší užitek, ale téměř vždy jsme citliví ke krajině, kde se cítíme doma a kterou máme rádi. V 19. století byly centrem pozornosti návštěvníků středověké hrady odkazující k hrdé, rytířské minulosti nebo romantické skalnatiny jako domácí analogie alpské krajiny.

Zejména v posledních letech se přesouvá pozornost na památné stromy, kameny, kapličky a jiné objekty.

5. Památné stromy Nymburska

V této kapitole jsem čerpala převážně z knihy Kult stromů v zemích Koruny české (Hrušková, 2005) a sebraných materiálů ze svých výletů po okolí Nymburka.

5.1. Strom

Stromy jsou patrně nejmohutnější organismy na Zemi. Malebnost stromu vytváří jeho koruna. Koruna je odznakem králů. Je nádhernou ozdobou a současně listy na jejích větvích jsou pro strom životní jistotou. Zelené listy jsou zdrojem kyslíku, který je jedním ze základních faktorů podmiňujících život na zemi. Kmen je symbol pevnosti stromu a nejnápadnější měřítko věkovitosti i památnosti. Kořeny jsou skryté v zemi a už tím vlastně záhadné svými tvary, narůstáním, úsporností i silou. Musejí nalézat vodu i živiny, probít se mezi kmeny do délky i plochy.

Člověk měl odedávna stromy v úctě. Poskytovaly mu mnoho užitečného – potravu, dřevo na oheň, nástroje, části zbraní, stavební materiál, hračky pro děti, úkryt před nepřáteli a nepohodou. Dřevo ze stromů provázelo člověka a dodnes provází od kolébky až po hrob. Toto vše mohl člověku poskytnout "obyčejný strom". Hlavní užitek však spočíval ve dřevě stromů.

Stromy se ve vesnicích často vysazovaly mezi stodoly, aby se při případném požáru oheň nešířil tak rychle, a aby nepřeskakovaly jiskry. Vysazovaly se také jako ochrana z návětrných stran, u příjezdových cest k vratům (např. lípy, duby, jilmy, jasany, jírovce), na návsi za účelem poskytnutí příjemného místa k odpočinku, a byly také využívány jako hromosvody chránící proti blesku.

Ve volné krajině se stromy vysazovaly jako orientační body. Jednalo se o stromořadí podél cest, či o aleje vedoucí k významným místům, jako např. k zámkům, či mlýnům. Stromy byly hojně vysazovány i na křižovatkách silnic. Později zpevňovaly hráze řek a rybníků. Pod korunami stromů se konala i kázání a unavení lidé zde mohli v jejich stínu najít místo pro odpočinek.

Stromy měly funkci i hraniční. Byly vysazovány na hranicích katastrů i na hranicích majetků. Stromy hraniční byly rozličné, obvykle to byly duby, břízy, habry, jedle, smrky, borovice, jasany a vrby. Lišily se od okolních stromů tím, že se do nich vytesal kříž, kalich, střela nebo se vyryla a vypálila léta, jména a jiné rozličné předměty. Také se do nich zarážely hřeby. Za mezník býval vybrán strom urostlý, nápadný a zdravý. Pak ho označil starosta se svědky. Většinou to bývali výrostci, kteří byli u stromu pohoštěni, ale předtím dostali od drába výprask, aby si zapamatovali místo až do stáří.

Řada stromů připomíná konec nevolnictví, roboty, konec válek, vznik Československé republiky tzv. „Stromy republiky“, které byly vysazeny v roce 1928, ale také v roce 1968, stromy připomínající návštěvu významných státníků, vědců atd.

Stromy přinášely ale i radost a pojí se s nimi mnoho zvyků, z nichž některé přežily dodnes a některé se postupem času vytratily. Z těch, které se dodržují dodnes, můžeme zmínit např. velikonoční šlehání děvčat mladými vrbovými (březovými nebo lískovými) proutky, aby jim zajistily svěžest a hbitost po celý rok - lidově řečeno, aby dívky neuschly. Jeden ze zvyků, který je už pomalu zapomínán, je, že otec zasadil strom při narození dítěte. Strom s dítětem rostl, byl symbolem jeho životní síly a zároveň i jeho strážcem. Lidé ho často nazývali tzv. „životním stromem“ nebo „stromem života“. Osud dítěte je pak s tímto stromem spjatý. Některé národy se domnívaly, že takový strom může osud svého člověka zrcadlit, a že dokonce prostřednictvím takového stromu může být osud člověka ovlivněn. Rostl s ním a podle toho, jak prospíval, lidé usuzovali, zda je dítě zdravé. Pokud strom uvadal, obávali se nemoci. Někde se při narození dcery

vysazovaly topoly, jinde zase hrušně. Při narození chlapce se většinou vysazovaly jabloně. Jestliže byly stromy spojovány s narozením člověka, logicky souvisely i s koncem lidského života. Smíření se smrtí usnadňoval mýtus, že duše zemřelých se mohou ukrýt do vyvolené rostliny. Člověk sice odešel ze světa živých, ale zůstal poblíž. Tento mýtus byl častý u národů, které věřily, že před narozením duše čekají ve stromech – tedy že se duše vrací tam, odkud na svět přišly. S tím souvisely i pohřební zvyklosti. Například nejstaršími rakvami byly vydlabané kmeny stromů. Lidé dělali rakve ze dřeva, aby tím pomohli duším vrátit se do stromů.

Významné místo si strom našel i v lidové medicíně. Nebylo to jen pro jeho léčivou moc květů a listů, ale byl vnímán i jako magický prostředek léčení. Lidé se například domnívali, že se jejich nemoc může přenést na strom, na ducha stromu, nebo ducha žijícího ve stromu. Lidé nacházeli podobnosti mezi vzrůstem stromu, jeho tvarem a větvením a vlastním tělem. Kmen připomínal tělo, větve paže, kůra byla považována za kůži. Při poranění stromu prýští z kůry míza, kterou lidé považovali za „bílou krev“, někdy za „krev červenou“ (např. u tisu).

5.2. Kult stromů v historii

Člověk byl od pradávna součástí přírody, která byla silnější než on. Člověk je na přírodě závislý. Celá minulost lidského rodu je prolnta snahou vymanit se z vlády přírody, stát se jejím pánem. Člověk si časem začal přírody velmi vážit, ctít ji, zbožňovat a uctívat. Pro mnohé národy mají stromy svojí vlastní duši. Některé druhy stromů byly předmětem kultu. U Keltů to byly duby, jabloně, tisy a buky. U Germánů duby, jasany a hlohy. U Slovanů duby, lípy, břízy, javory, jasany a vrby. U islámu to byly fíkovníky, olivy, palmy vinná réva, granátovníky a ve středověké Evropě vinná réva, palmy, olivy, fíkovníky. Lípa byla přijata za náš národní symbol až v době obrozenecké. Jan Kolár prohlásil lípu za všeslovanský strom, pro její vlastnosti a proto, že jí dobře dařilo v místech, kde

Slované žili a žijí. Ve svém básnickém díle Slávy dcera srovnává lípu s dubem, který zde zastupuje německý protějšek lípy. S vytvořením protikladu lípa – dub souvisí také utvoření druhotných symbolů, medu a včel, jako symbolu slovanství, žaludu a kance, jako symbolů němectví. Lipová ratolest našla své místo v české státní symbolice. Je zobrazena na velkém státním znaku, na prezidentské standartě, na slavnostních tiskovinách a na bankovkách. Strom tedy měl a stále má v lidském životě významné a často nezastupitelné místo.

Historicky významné památné stromy jsou ty, k nimž se váže historická událost nebo pověst. Jsou spojovány s věhlasnými osobnostmi jako byli např. svatý Václav, kníže Oldřich, Karel IV., Mistr Jan Hus, Jan Žižka, Karel Havlíček Borovský, ale i se jmény prostých lidí, třeba hospodářů, na jejichž gruntech stromy rostly.

5.3. Ochrana stromů v minulosti

Staré stromy a posvátné háje jako symboly kultu byly uctívány, a proto chráněny od nepaměti. Úcta k nim se přenášela z generace na generaci. Dodnes jako nejlepší ochrana platí z generace na generaci tradované vědomí, že ten strom vysadil můj praděd, děd nebo otec při té či oné příležitosti.

V této kapitole jsem čerpala z knihy Památné stromy (Reš, 1998). Ochrana stromů ve středověku souvisela úzce s péčí o lesy. Brzy však s rozvojem lidské společnosti začalo lesů ubývat. Lidé potřebovali zemědělskou půdu a zvyšovala se také potřeba dřeva. Jedním z nejstarších zachovaných předpisů o hospodaření v lese a trestech za jeho poškozování je „Právo českého knížete Konráda Oty“ asi z roku 1189. Na tehdejší dobu velmi dobře propracovaný a významný předpis je císařský dokument „Majestas Carolinas“ z roku 1348. Tento předpis se však nikdy nestal zákonem, jelikož na nátlak panského sněmu ho musel samotný Karel IV. odvolat, a to už v roce 1355. Tresty za neoprávněné porážení stromů můžeme, ale nalézt také v Městském právu jihlavském a v knize starého pána z

Rosenberka přibližně z roku 1360. V roce 1754 vydává Marie Terezie „Řád lesní“, ve své době pokrokový a důkladný předpis na ochranu a hospodaření v lesích. Zajímavý doklad ochrany historického lipového stromořadí se dochoval v Praze ze dne 24. července 1714. V této listině se píše, že každý, kdo by toto stromořadí kazil anebo ohavil, bude potrestán přísným trestem a to i utětím ruky. Alexandr von Humboldt, profesor univerzity v Berlíně, nazval při svých výpravách v jižní Americe v letech 1799-1804 majestátné stromy termínem přírodní památka. Tento pojem rozšířil v roce 1900 Hugo Conwentz i na aleje, parky a na stanoviště vzácných rostlin.

V roce 1899 publikoval Jan Evangelista Chadt Ševětínský první přehled památných stromů v Čechách, který později v roce 1908 publikoval v časopisu „Český lid“, ročníku XVII a ve zvláštním otisku, jako soupis „Staré a památné stromy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“ s popisem 165 vzácných stromů a s 30 obrazy. Doplněné vydání s popisy 320 vzácných stromů se 160 obrazy význačných druhů vyšlo v roce 1913 v Písku a o něco později vyšel ještě jako samostatný oddíl v knize „Dějiny lesů a lesnictví“. Na přelomu 19. a 20. století začala být ochrana památných stromů na našem území úzce spjata se vznikem okrašlovacích spolků v Království českém. Dne 30. října roku 1904 byl založen v Praze "U Choděřů" Svaz českých okrašlovacích spolků v království Českém. Od tohoto roku až do poloviny 50. let vydával svaz zajímavý časopis „Krása našeho domova.“ V roce 1905 byl přejmenován na Svaz českých spolků okrašlovacích v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Činnost spolku se úspěšně rozvíjela se zaměřením na ochranu stromů v krajině. Po vzniku ČSR byl název svazu opět změněn na Svaz československých spolků pro okrašlování a ochranu domoviny v Praze. V činnosti tohoto svazu se angažovalo mnoho známých osobností, jako např. prof. J. Klika, J. Frič, S. Čech, A. Jirásek, K. Klostermann a A. Kašpar.

Úřední ochrana přírody u nás začíná ale až počátkem roku 1918. Rudolf Maximovič publikoval v letech 1918-1922 soupis významných stromů, alejí,

porostů a keřů hejtmanství čáslavského. Téhož roku vyšla stejnojmenná studie od J. Procházky o vztahu člověka, lesa a stromů. Do roku 1920 bylo možné k ochraně stromů využít tzv. přidělového zákona (§ 20). V roce 1940 začal Svaz pro okrašlování a ochranu domoviny v republice Československé revidovat staré záznamy a současně zpracovávat nový Soupis našich starých stromů. Pro tento soupis byly vydány podrobné instrukce. V tomto roce vyšel jako první v plánované řadě první svazek díla Františka Hrobaře - „Staré a památné stromy na Rychnovsku nad Kněžnou“. Od téhož autora vyšel až v roce 1949 díl druhý, a to „Památné stromy na Žambersku, Králicku a Rokytnicku v Orlických horách“. V letech 1941-1956 byl spolupracovníky ochrany přírody prováděn „Soupis památných, neb význačných stromů, stromořadí a porostů“ na dotaznících typu „B“. Těchto dotazníků se podařilo dochovat jen málo.

Důležitým mezníkem v legislativním zabezpečení byl 1. srpen roku 1956, kdy byl vyhlášen zákon č. 40/1956 Sb., "o státní ochraně přírody". Pro přijetí tohoto zákona byly památné stromy vyhlášovány jako tzv. chráněné přírodní výtvořy nebo chráněné přírodní památky. Soupisy měla na starost tehdejší krajská střediska státní památkové péče a ochrany přírody. Byly však dosti nejednotné, protože každé středisko používalo k vyplňování údajů jiné formuláře. Později se tyto soupisy staly zdrojem pro ústřední seznam ochrany přírody.

Zákon č. 114/1992 Sb., definoval samostatnou kategorii památných stromů a nově upravil kompetence orgánů ochrany přírody. Podrobnosti upravila, dodnes stále platná, prováděcí vyhláška (k zákonu č. 114/1992 Sb.) MŽP ČR č. 395/1992 Sb., a Metodický návod odboru ochrany přírody MŽP ČR k vyhlásování památných stromů, jejich skupin a stromořadí.

5.4. Vymezení kategorie „Památný strom“

Mimořádně významné stromy, jejich skupiny a stromořadí lze vyhlásit rozhodnutím vydaném orgánem ochrany přírody dle ustanovení § 46 odst. 1

zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen zákon č. 114/1992 Sb.) za stromy památné. Za památné stromy, jejich skupiny nebo stromořadí lze prohlásit dřeviny vynikající svým vzrůstem, věkem, významné krajinné dominanty, cenné introdukované dřeviny a v neposlední řadě dřeviny historicky cenné, které jsou tzv. památníky historie, připomínajícími historické události.

Mezi zvláště cenné cizokrajné a k nám donesené (introdukované) dřeviny patří celá řada taxonů jehličnatých i listnatých dřevin např. jinan dvoulaločný (*Ginkgo biloba*), liliovník tulipánokvětý (*Liriodendron tulipifera*), dub velkokvětý (*Quercus macranthera*) a z těch, které u nás zdomácněly, je to např. jírovec maďal (*Aesculus hippocastanum*). V současné době je vyhlášeno 29 jedinců za památné stromy, platany, často na svůj věk mohutné stromy a mnoho dalších, i když méně početně zastoupených taxonů (taxon neboli taxonomická jednotka je skupina konkrétních žijících nebo vymřelých organismů, které mají společné určité znaky nejčastěji jsou příbuzné a tím se odlišují od ostatních taxonů. Konkrétní taxon bývá obvykle pojmenovaný - např. čeled' trav: lipnicovité, ale může být i bez názvu.

Některé památné stromy byly vyhlášeny pro své estetické působení svým tvarem koruny, utvářením kmene nebo ve spojení s kulturní památkou. Řada památných stromů má charakter významné krajinné dominanty, kterou často tvoří skupiny stromů nebo stromořadí.

Výška stromů je velmi často odhadována a uvedené hodnoty mohou být nepřesné. Pohybuje se v širokém rozmezí od 4 do 51 metrů. Nejstarší stromy nebývají nejvyšší.

Památné stromy se rozdělují do tří kategorií:

1. památné stromy kmetského věku (starší 400 let), o které je nutné pečovat, aby se zachovaly co nejdéle
2. památné stromy zralého věku (200-400 let), o které je nutné pečovat intenzivně, aby byly co nejpůsobivější
3. památné stromy, tzv. čekatelé, jedná se o dřeviny mladého věku (mladší 200 let), o které je nutné pečovat, aby se dožily svého plného působení a posléze i kmetského věku

O stromy I. kategorie je nutno pečovat, aby se co nejdéle zachovaly, o stromy II. kategorie je nutno intenzivně pečovat, aby byly co nejpůsobivější a o III. kategorii je nutno pečovat, aby se stromy dožily svého plného působení a posléze i kmetského věku. Věková struktura památných stromů je rovněž rozrůzněná (viz. následující tabulka).

Věková struktura památných stromů v ČR

Tabulka č. 1 (Památné stromy-Bohumil Reš,1998)

Stáří památných stromů	Počet položek
Méně než 100	199
100 – 199	815
200 - 299	795
300 - 399	515
400 - 499	120
500 - 599	36
600 - 699	20
700 - 799	8
800 - 899	3
900 - 999	1
neuvedeno	931

Pro výběr stromů k vyhlášení nebyla dosud stanovena řádná striktní pravidla. Stromy se hodnotí podle zdravotního stavu, životaschopnosti a ohroženosti v daných podmínkách.

5.5. Význam památných stromů v krajině

Památné stromy patří mezi významné prvky kulturní krajiny. Jsou součástí krajinné zeleně. Z hlediska ochrany přírody mohou být památné stromy i významnými krajinnými prvky, nebo jejich součástmi. Památné stromy v krajině plní všechny obecné funkce: ekologické, zdravotně rekreační, stabilizační a estetické. V České republice bývá velmi často vyhlášeným památným stromem lípa (46%) a dub (24%). Jak už jsem se zmiňovala dříve je lípa naší národní dřevinou. V našich podmínkách dosahuje výšky i 40 metrů a stárí až tisíc let. Její květy poskytují důležitou pastvu pro včely, měkké dřevo slouží k řezbářství. Je znám její léčivý účinek lipových květů na nachlazení, horečku a infekce zažívacího traktu. Uhlí z lipového dřeva slouží proti kolikám a průjmům, ale také ke kreslení. Je stromem lásky, její vůně omamuje a listy mají tvar srdce. V mytologii byla lípa zasvěcena bohyni lásky, v křesťanství byla často spojována s Pannou Marií. Lípa je brána jako tradiční střed života na vsi, lidé se v jejím stínu setkávali nebo zde sedávali na lavicích. Měla i vážnější poslání, sloužila jako místo místního soudního dvora. Tento zvyk se datuje už od předkřesťanských časů, kdy se pod posvátnými stromy scházela kmenová shromáždění. Lidé se scházeli, debatovali a vynášeli soudy spíše pod ženskou lípou, která reprezentuje milosrdenství, nežli po mužským dubem, který je doménou boha bouře.

Dalším posvátným stromem našich předků je dub. Byl vždy symbolem životní energie, výdrže a hrdosti. Dorůstá výšky až 40 metrů a dožívá se stárí i přes tisíc let. Dřevo je velmi hodnotné, trvanlivé a odolné vůči škůdcům. Jako léčebný prostředek se používá jeho dubová kůra pro svoje protizánětlivé účinky (obsahuje tanin). Duby jsou spojovány s bohy bouře a blesku. Dub je totiž silně

elektricky vodivý, má hluboko zapuštěné kořeny a roste nad spodními prameny. Proto do něho uhoří blesk častěji nežli do jiných stromů. Dub byl zasvěcen bohům oblohy např. slovanskému a pobaltskému Perunovi. Hlavní význam bohů počasí spočívá v jejich moci ovlivnit sklizeň, která byla základním zájmem člověka, chtěl-li přežít. Dub se uplatňoval také ve válce. Dubového boha lidé vyzývali, aby použil svou moc, s níž vládne blesku, a srazil nepřítele.

5.6. Právní ochrana památných stromů v současnosti

Důvodů ochrany památných stromů (motivů) je celá řada. Často se důvody musí kombinovat, např. vzrůst a věk, krajinná dominanta a vzrůst nebo krajinná dominant a estetické působení. Zastoupení jednotlivých motivů je uvedeno v následující tabulce:

Zastoupení motivů ochrany

Tabulka č. 2 (Památné stromy-Bohumil Reš,1998)

Motiv ochrany	Počet položek	%
Vzrůst	2277	67,0
Věk	844	24,8
Krajinná dominanta	1580	46,5
Součást památky	479	14,1
Estetický motiv	204	6,0
Dendrologický motiv	304	8,9
Tvar koruny a habitus *	31	0,9
Hraniční strom	13	0,4
Historická událost	40	1,2
Motiv neupřesněn	456	11,8
Vzrůst a věk	706	18,3

* vzrůst stromu

Zdravotní stav je hodnocen pětistupňovou stupnicí:

Výborný zdravotní stav je označován - 1

velmi dobrý – 2

stromy mírně poškozené, ale života schopné – 3

strom silně poškozený – 4

strom mrtvý nebo silně odumírající - 5

K výběru památných stromů je třeba přistupovat uvážlivě a to nejen z hlediska důvodu jejich ochrany, ale také z pohledu zdravotního stavu a možností další ochrany. Bylo by vhodné prohlásit za památné stromy i určitý počet jedinců v mladém, nebo relativně mladším věku, kterým tak bude dána možnost dožít se úctyhodného věku a stát se tak němými svědky naší současnosti pro budoucí pokolení. Podnět k tomu, aby strom byl vyhlášen za strom památný, může podat každý občan. Památné stromy, jejich skupiny a stromořadí a jejich ochranná pásma jsou oprávněny vyhlášovat podle ustanovení § 76 odst. 2 písm. d odst. 3 a odst. 4 zákona č. 114/1992 Sb., pověřené obecní úřady, městské úřady statutárních měst (zákon č. 367/1990 Sb.) a Magistrát hlavního města Prahy v rámci své územní působnosti, tzn. ve svých územních obvodech, nikoliv však v ochranných pásmech národních parků nebo CHKO. Na územích národních přírodních rezervací a národních přírodních památek by tato kompetence patřila Ministerstvu životního prostředí ČR. Na územích přírodních rezervací a přírodních památek (mimo území CHKO a NP) patří tato kompetence Krajským úřadům. Podle novely zákona č. 320/2002 Sb., o zrušení činnosti okresních úřadů, byla zrušena působnost správám NP a CHKO vyhradit si působnost pověřených obecních úřadů na území ochranného pásma a ve vyhlásování památných stromů na jejich území působnosti.

Na základě návrhu na vyhlášení památných stromů oznámí orgán, který je oprávněn tyto stromy vyhlásit, záměr na vyhlášení památných stromů a podle správního řádu (zákon č. 500/2004 Sb., správní řád) zahájí správní řízení. Účastníky řízení jsou majitelé pozemků, na kterých předmětné dřeviny rostou, majitelé pozemků, na kterých bude podle záměru vymezeno ochranné pásmo památného stromu, dotčené orgány státní správy a občanská sdružení. Občanská sdružení se stávají účastníky řízení pouze v případě, že se do takového správního řízení přihlásí. Vlastníci dotčených pozemků, na kterých památné stromy rostou, mají právo vznést k záměru na vyhlášení výhrady, a to ve lhůtě do 30 dnů od doručení oznámení. Výhrady musí být adresovány tomu orgánu ochrany přírody, který oznámení o záměru vyhlásit památný strom vydal. Tento orgán je podle ustanovení § 40 odst. 3 zákona č. 114/1992 Sb., povinen včas podané výhrady do 60 dnů posoudit a se svými záměry seznámit toho, kdo výhrady podal. Od doby oznámení záměru až do konečného rozhodnutí, nejdéle však po dobu 2 let, je vlastník těchto navrhovaných památných stromů povinen zdržet se všech zásahů, které by negativně poškozovaly nebo měnily dochovaný stav navrhovaných památných stromů. Povinností vlastníka, nebo nájemce pozemku, na kterém památné stromy rostou, je zajistit dobré podmínky pro jejich růst a zajistit jejich ochranu před škodlivými činiteli. Je tedy zakázáno vyhlášené stromy ničit a poškozovat v jejich přirozeném vývoji. V rámci daných možností může vlastník památných stromů požádat o dotaci na jejich ošetření z krajinotvorných programů Státního fondu životního prostředí (SFŽP) anebo z krajinotvorných programů MŽP spravovaných AOPK (Agentura ochrany přírody a krajiny) ČR., a to za pomoci příslušného pověřeného obecního úřadu, nebo úřadu obce s rozšířenou působností.

Vydávání souhlasu k ošetřování památných stromů, k provádění činností v jejich ochranném pásmu, povolování výjimek ze zákazů u památných stromů podle ustanovení § 56 zákona č. 114/1992 Sb., přísluší tomu orgánu ochrany přírody, který ochranu památných stromů, jejich skupin, či stromořadí, vyhlásil.

Na označení památných stromů se užívá malého státního znaku České republiky, a to podle vyhlášky MŽP ČR č. 395/1992 Sb., s označením příslušné kategorie ochrany. Tabule se musí umísťovat tak, aby strom nepoškodila. Zároveň se památné stromy zakreslují, prázdným červeným kroužkem o velikosti 3 mm, popřípadě skupinou kroužků, do mapových podkladů (obr. č. 1).

Památné stromy, obr. č. 1

Zrušení ochrany památných stromů přísluší podle ustanovení § 76 odst. 2 písm. b) zákona č. 114/1992 Sb., těm orgánům ochrany přírody, které ochranu těchto stromů vyhlásily. Podle ustanovení § 71 odst. 1 zákona č. 114/1992 Sb., je v kompetenci obcí se vyjadřovat k vyhlásování a rušení památných stromů a jejich ochranných pásem. Je nutné na tomto místě zdůraznit, že v kompetenci obecního úřadu není povolit pokácení dřevin prohlášených za památné, aniž by před tím jejich ochranu příslušný orgán ochrany přírody zrušil. Základní dokumentaci týkající se zvláště chráněných území a památných stromů soustřeďuje podle ustanovení § 42 odst. 1 a ustanovení § 47 odst. 1 zákona č. 114/1992 Sb., a podle ustanovení § 12 vyhlášky MŽP ČR č. 395/1992 Sb., Ústřední seznam ochrany přírody (dále jen ÚSOP). Tento ÚSOP je tvořen sbírkou listin a digitálním registrem. ÚSOP zpřístupňuje písemnosti prostřednictvím studijního a informačního střediska Agentury ochrany přírody a krajiny ČR (dále jen AOPK). Údaje a dokumenty jsou přístupné ve smyslu

ustanovení § 42 odst. 2 zákona č. 114/1992 Sb., v souladu se zákonem č. 123/1998 Sb., o právu na informace o životním prostředí a zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím. ÚSOP tvoří kartotéka a sbírka příloh a vede jej AOPK ČR se sídlem Kališnická ulice v Praze. Podklady pro zápis vyhlášených památných stromů do Ústředního seznamu je povinen zaslat orgán ochrany přírody, který právě tuto ochranu vyhlásil, pověřené právnické osobě z ÚSOP, tedy AOPK ČR, a to do 30 dnů ode dne vyhlášení. AOPK ČR poté přidělí v Ústředním seznamu každému památnému stromu evidenční číslo.

5.7. Nymbursko a jeho památné stromy

Pro svoji bakalářskou práci jsem si vybrala památné stromy v okrese Nymburk, kam jsem se před dvěma lety přestěhovala. Zajímalo mně, jak se v dnešní době lidé starají o stromy a co dělají proto, aby tyto stromy přežily i další generace. Překvapilo mně, že některé stromy jsou sice vedeny na mapách, ale při svých cestách pěšky, na kole nebo i vlakem jsem našla stromy neoznačené a dokonce na MÚ v Nymburce o nich nebyl žádný záznam. Překvapilo mě, že na MÚ je oficiálně vedeno 5 památných stromů, o které se úřad stará. Ostatní stromy jsem hledala většinou v knížkách. Někdy mi pomáhaly svými radami i místní obyvatelé některých okolních vesnic, kteří zde žijí od narození, někdy jsem si zašla i na obecní úřad, kde mají kroniku své obce. Do své práce jsem vybrala stromy z mého nejbližšího okolí, protože jenom v celém Středočeském kraji se jich nachází 811. V okrese Nymburk jich je evidováno 65.

Na katastrálním území města Nymburk se nachází pouze jeden památný strom a to Jasan ztepilý v ulici Velké Valy (v Parku Hrdinů naproti Husovu sboru), který je dle výpisu z katastru nemovitostí ve vlastnictví Města Nymburk. Tento strom byl vyhlášen stromem památným v roce 1978 a to na základě jeho ojedinělého vzrůstu, věku a estetického vzhledu. Dle dochovaných údajů se jedná o strom 250 let starý (příloha, obr. č. 2a,b).

Jedním z nejstarších stromů Středočeského kraje je Lípa malolistá ve Staré Lysé na Nymbursku, která je 500 let stará. Je známá tím, že pod ní tábořil s vojskem husitský hejtman Prokop Holý. Byly tu zahajovány hony, loučili se u ní rekruti odcházející na vojnu, visely tu vyhlášky o mobilizaci, okupaci i konci války. Tento strom byl také přihlášen do ankety o nejhezčí strom „Strom roku 2007“, které jsem se zúčastnila a hlasovala pro tuto lípu, která roste uprostřed obce a je velice krásná. Nakonec tento strom skončil na druhém místě (příloha, obr. č. 3a,b,c).

Přímo v obci Oskořínek, ve které bydlím, a nedaleko našeho domu u sochy sv. Jana Nepomuckého, je skupina dvou stromů Lípy malolisté. Tyto lípy jsou staré 350 let (příloha, obr. č. 4a,b). Na konci naší vesnice je jediné a největší stromořadí 90 stromů Lípy malolisté. Stromořadí je staré asi 250 let a táhne se až ke kostelu v Hrubém Jeseníku (příloha, obr. č. 5a,b).

Nedaleko naší obce Oskořínek se nachází zámek Loučeň. V jeho zámeckém parku rostou dva památné stromy, ale bohužel pro rekonstrukci zahrady a okolí mi k nim nebyl umožněn přístup. Tak jsem si do své práce vybrala stromy z nedalekého okolí, ke kterým vede naučná stezka. Prvním stromem je Borovice lesní, která roste na okraji Patřínské bažantnice u zahrady bývalé lesovny a je asi 170 let stará (příloha, obr. č. 6a,b). Druhým stromem je Dub letní, který roste přímo na zahradě bývalé lesovny u Patřínské bažantnice a je 300 let starý (příloha, obr. č. 7a,b). Třetím a nejzajímavějším stromem je Dub letní tzv. Smetanův dub, rostoucí u studánky U Boží vody za pomníkem Karla knížete Fürstenberga. Je starý asi 180 let. Pod tímto stromem sedával Bedřich Smetana, který zde každoročně trávil dovolenou u svého přítele v lesovně (příloha, obr. č. 8a,b).

Nedaleko zámku Loučeň se nachází obec Mcely, kde uprostřed louky před průčelím bývalého zámku (dnes luxusního hotelu) rostou čtyři Duby letní staré asi 150 – 200 let (příloha, obr. č. 9a,b).

Mezi stromy, které jsou popisovány např. v obecné kronice jsou borovice a habr v Libáni na Nymbursku. V místní kronice píše, že roku 1646 byl za zabití popraven panský myslivec. Vražda se stala v lese, kterému říkají Bažantnice a přímo u habru se tam pobili dva sokové v lásce. Ten šťastnější, kterého dívka milovala, byl chudý a byl zabit. Ten druhý, kterému přál dívčin otec byl popraven. Dívka se pak provdala za třetího. Vztahy mezi lidmi bývají někdy tak pokroucené, jako větve tohoto habru (příloha, obr. č. 10). Libáňská borovice, která je vysazená za humny, je známá tím, že kolem ní vedla úvozová cesta. Zde byl zabit a oloupen kněz, který se vracel ze sousední vsi od umírajícího. Kmen této borovice je poznamenaný stopami vozů, které kdysi kolem jezdily (příloha, obr. č. 11).

Několik památných stromů se nachází v obci Rožďalovice. Uprostřed obce se nachází bývalý zámek, nyní je zde Domov důchodců. Před hlavním vchodem roste skupina stromů Jírovce maďalu (příloha, obr. č. 12a,b). Dalším stromem, který roste na kraji obce je Dub zimní, starý asi 250 let starý. Je označen turistickou zelenou značkou a poškozenou plechovou tabulkou „Památný strom“, kterou se značily stromy ještě v minulém století (příloha, obr. č. 13a). Asi 1 km nedaleko roste skupina tří stromů Jírovce maďalu. Stromy jsou staré asi 250 let. Z jednoho stromu zůstalo už pouze torzo (příloha, obr. č. 14a,b).

Dalším významným stromem Nymburska je Lípa malolistá tzv. Lípa broučků. Roste v obci Hořátev 3 km jižně od Nymburka. Ve středu vesnice je modlitebna Českobratrské církve evangelické u níž strom stojí. Tato lípa je 150 až 200 let stará a pozoruhodná svojí historií. Krátkou dobu působil v obci evangelický farář Jan Karafiát, který zde během svého pobytu napsal světoznámé Broučky. Svatojánští broučci – světlušky létají nejvíce kolem svátku svatého Jana Křtitele (24. června). Bezkrídle samičky lezou v trávě a svítí intenzivněji, létají jen samečkové a svítí slaběji. Jan Karafiát oslovil nejmenší posluchače a na životě broučků ukazoval příklady víry, soudržnosti rodiny, pokory a úcty k práci. Knížka byla nejvíce rozšiřována ve světě protestantském a evangelickém, a to

zejména misionáři v afrických a asijských zemích. Tak světlušky, které kdysi létaly okolo lípy v obci Hořátev, pronikly do celého světa (příloha, obr. č. 15a,b).

Závěrem bych chtěla říci, že to je jenom malý výběr těch nejzajímavějších památných stromů v mém okolí. Některé stromy mají svojí historii velice zajímavou, o některých ale člověk nic neví a nebo se nedá ani zjistit.

6. Závěr

Když shrnu veškerá fakta a údaje nashromážděné v mé bakalářské práci je možné na danou problematiku pohlížet z mnoha úhlů pohledu. Autoři se shodují na samotném pojmu trvale udržitelný rozvoj. Většina jich vychází z definice zprávy „Naše společná budoucnost“ z roku 1987. Tento rok se stal mezníkem, kdy se lidstvo začíná zabývat problémem rozvoje. Hodně se diskutuje, ale problém se neřeší.

Po celá tisíciletí žil člověk v závislosti na přírodě a mohl se na ni spolehnout. Byla mocná, tajemná, milosrdná, spravedlivá a odpouštějící. V našem století došlo k obratu. Populační explozí a explozí konzumu se změnil poměr mezi přírodou a lidstvem. V druhé polovině sedmdesátých let minulého století překročilo lidstvo bod zlomu. Dnes spotřebováváme a znečišťujeme rychleji, než se příroda stačí obnovovat a tempo spotřeby se prudce stupňuje. Obecně můžeme říci, že lidé by měli mít lepší vztah s přírodou a záchrana světa je možná jen tehdy, když omezíme spotřebu. Proti tomu se nabízí opačná ekologická strategie. Z jedné části je technická usilující o techniku konzumu a která by méně zatěžovala životní prostředí. Z druhé části je z hlediska morální filosofie důležitější morální složka ekologie, která hledá alternativní představy o smyslu ekologie i o smyslu lidského života. Svoboda musí ustoupit potřebám přežití světa. Po několik století nás bylo málo a tak naše spotřeba byla velmi nízká, že jsme se mohli spolehnout, že příroda se tak postará sama o sebe a my budeme jen kořistit.

Bohužel tomu dneska už tak není. Příkladem může být rozklad ozónové díry, nesmyslné kácení lesů. Milióny let trvá soužití stromů a lidí a je nezbytné chránit stromy. Nemusíme stromům říkat, že jsou posvátné, ale je v našem zájmu se k nim chovat, jako by posvátné byly. Měly bychom si uvědomit význam stromů a jejich nenahraditelnost, působit na ostatní, kteří to zatím nevědí, a bránit stromy proti těm, kteří vědět nechtějí.

Proto by jsme se měli snažit o dlouhodobou udržitelnost. Přežití přírody a našeho světa už není něčím, co se postará o sebe, ale je to naše odpovědnost, abychom se postarali my a něco se dochovalo pro naše budoucí generace. My disponujeme technikou, která sice může vést ke zkáze, ale můžeme ji využít nejen ve službách kořistnictví, ale také pro dobro přírody a lidstva jako celku. Osud naší přírody je v našich rukou a pokud jsme si to ochotni uvědomit, můžeme ještě změnit směr.

7. Seznam literatury

1. BRUNDTLAND, Gro Harlem. Naše společná budoucnost. Praha: Československá akademie věd ve spolupráci s MŽP, 1991. ISBN 80-85368-07-02
2. CÍLEK, Václav. Krajiny vnitřní a vnější. Praha: Dokořán, 2002. ISBN 80-86569-29-2
3. ELIADE, Mircea. Mýtus o věčném návratu. ISE: edice OIKÚMENÉ, 1993. ISBN 80-85241-51-X
4. HAGENEDER, Fred. Moudrost stromů. Praha: Knižní klub, 2006. ISBN 80-242-1635-3
5. HRUŠKOVÁ, Marie, LUDVÍK, Bedřich, TUREK, Jaroslav. Stromy se na nás dívají. Plzeň: Fraus, 2003. ISBN 80-7238-275-6
6. HRUŠKOVÁ, Marie. Kult stromů v zemích Koruny české. Praha: Abonent ND, 2005. ISBN 80-7258-211-9
7. HRUŠKOVÁ, Marie, LUDVÍK, Bedřich. Paměť stromů. Praha: Mladá fronta, 2006. ISBN 80-204-1500-9
8. HUDEČKOVÁ, Helena, LOŠŤÁK, Michal, ŠEVČÍKOVÁ, Adéla. Regionalistika, regionální rozvoj a rozvoj venkova. ČZU, PEF, 2005. ISBN 80-213-1413-3
9. KOHÁK, Erazim. Člověk, dobro a zlo. Praha: Ježek, 1993. ISBN 80-901625-3-3
10. MACURA, Vladimír. Znamení zrodu. Jinočany: H & H, 1995. ISBN 80-85787-74-1
11. MEZŘICKÝ, Václav. Enviromentální politika a udržitelný rozvoj. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-003-8
12. NĚMEC, Jan a kolektiv. Památné stromy v Čechách, na Moravě, ve Slezsku. Praha: Olympia. 2003. ISBN 80-7033-781-8
13. REDAKČNÍ SKUPINA SOCIOLOGICKÉHO ÚSTAVU AV ČR. Velký sociologický slovník. Karolinum: vydavatelství Univerzity Karlovy, 1996. I. svazek - ISBN 80-7184-164-1, II. svazek - ISBN 80-7184-310-5
14. REŠ, Bohumil. Památné stromy. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny, 1998. ISBN 80-86064-12-3
15. VĚTVIČKA. Průvodce přírodou. Praha: Aventinum, 1999. ISBN 80-7151-104-8
16. <http://www.pamatnestromy.cz> (20. listopadu 2008)
17. <http://cs.wikipedia.org>. (4. března 2008)
18. PAMÁTNÉ STROMY, seriál České televize

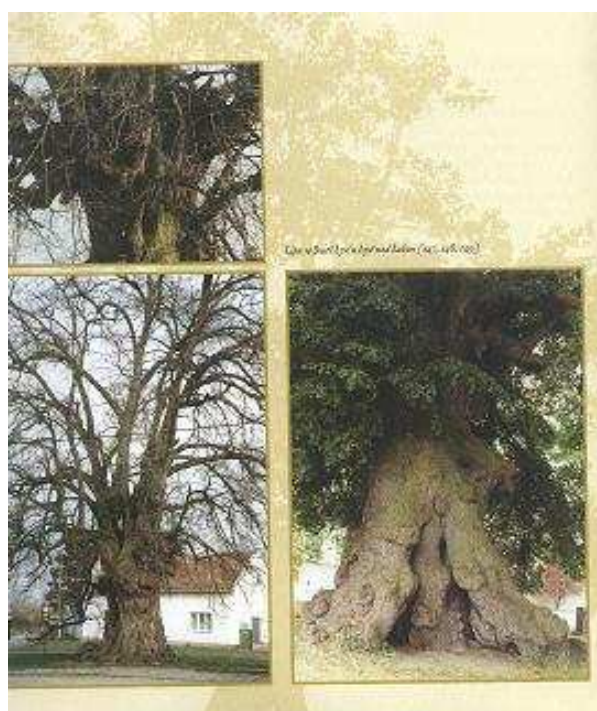
PŘÍLOHY

Nymburk - Jasan ztepilý, obr. č. 2a

Nymburk - Jasan ztepilý, obr. č. 2b

Stará Lysá - Lípa malolistá, obr. č. 3a,b,c

Oskořínek - Lípy malolisté, obr. č. 4a

Oskořínek - Lípy malolisté, obr. č. 4b

Hrubý Jeseník - stromořadí, obr. č. 5a

Hrubý Jeseník - stromořadí, obr. č. 5b

Loučeň - Borovice lesní, obr. č. 6a

Loučeň - Borovice lesní, obr. č. 6b

Loučeň - Dub letní, obr. č. 7a

Loučeň - Dub letní, obr. č. 7b

Loučeň - Dub letní tzv. Smetanův dub, obr. č. 8a

Loučeň - Dub letní tzv. Smetanův dub, obr. č. 8b

Mcely - Dub letní, obr. č. 9a

Mcely - Dub letní, obr. č. 9b

Libáň - Habr, obr. č. 10

Libáň – Borovice, obr. č.11

Rožďalovice - Jírovec mařal, obr. č. 12a

Rožďalovice - Jírovec mařal, obr. č. 12b

Rožďalovice - Dub zimní, obr. č. 13a

Rožďalovice - Dub zimní, obr. č. 13a

Rožďalovice - Jírovec maďal, obr. č. 14a

Rožďalovice - Jírovec maďal, obr. č. 14b

Hořátev - Lípa malolistá, obr. č. 15a

Hořátev - Lípa malolistá, obr. č. 15c

Hořátev - Lípa malolistá, obr. č. 15b